

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი

სადოქტორო პროგრამა ხელოვნებათმცოდნეობა

ხელნაწერის უფლებით

ლელა წიფურია

ქართული პროზის ინტერპრეტაცია აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაში

(მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებების საფუძველზე)

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორის (PhD) აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

ს ა დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ო მ ა ც ნ ე

თბილისი

2012

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ხელოვნებათმცოდნეობის სადოქტორო პროგრამაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი : თებრონე ურუშაძე

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი

ოფიციალური ოპონენტები : 1. ირმა რატიანი

ფილოლოგიის დოქტორი

2. ლელა ოჩიაური

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი

დისერტაციის დაცვა შედგება-----

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს დაცვის სხდომაზე.

მისამართი :

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,
ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი

ა. ყულიჯანიშვილი

ქართული თეატრის რეპერტუარში, ისევე როგორც მსოფლიო თეატრებში, ლიტერატურული ტექსტის ინსცენირება ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკაა. ქართული, ისევე როგორც მსოფლიო კინოს უმნიშვნელოვანეს ნიმუშთა შორის დიდი წილი ეკრანიზაციებია. პროზის ინტერპრეტაცია აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაშიდა მათი მხატვრული გაფორმება უმნიშვნელოვანესი საკითხია. სწორედ ამ საკითხის ინტერდისციპლინარული კვლევაა წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანი.

სადისერტაციო ნაშრომის თემაა ქართული პროზის ინტერპრეტაცია აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაში. სამეცნიერო კვლევა ლიტერატურული ტექსტის სინთეზური ხელოვნების ნაწარმოებებად ქცევის პრობლემას ეხება.

აუდიოვიზუალური ხელოვნების, ანუ სმენით და მხედველობით აღსაქმელი ხელოვნების დარგებიდან პროზის ინტერპრეტირება შესაძლებელია თეატრში, მხატვრულ ფილმში, ანიმაციურ ფილმში, სატელევიზიო თეატრში. ნაშრომში ინტერპრეტაციის პრობლემასთან დაკავშირებული საკითხები განხილულია ქართული ლიტერატურის კლასიკოსის, მიხეილ ჯავახიშვილის პროზაული თხზულებების მიხედვით დადგმული ნაწარმოებების ანალიზის საფუძველზე. ლიტერატურული ტექსტის აუდიოვიზუალურ ტექსტად ქცევა უაღრესად რთული პროცესია და ვერბალურ ნიშანთა სისტემის აუდიოვიზუალურ ნიშანთა სისტემით ჩანაცვლებას გულისხმობს. რეჟისორთან ერთად, სასცენო თუ ეკრანული ნიმუშის შექმნისას უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს სცენოგრაფს თუ კინომხატვარს. სპექტაკლის თუ ფილმის ვიზუალური ნაწილის შექმნის დიდი წილი არა მხოლოდ რეჟისორის, არამედ მხატვრის ნამუშევარზე მოდის. ამდენად, ნაშრომში განსაკუთრებით არის გამახვილებული ყურადღება როგორც რეჟისორის, ასევე მხატვრის როლზეც პროზის ინტერპრეტაციის პროცესში.

განსახილველ აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებებადშერჩეულიამიხეილ ჯავახიშვილის პროზის მიხედვითსცენაზე ან ეკრანზე გადატანილინაწარმოებები, რომელთაგან ბევრილიტერატურული ტექსტის ინტერპრეტაციის საეტაპო ნიმუშს წარმოადგენს. ნაშრომში, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით, განხილულია სპექტაკლები, ფილმები და სატელევიზიო დადგმები, რომლებიც ცნობილია ფართო საზოგადოებისთვის. ფილმებს და სპექტაკლებს შორის გაანალიზებულია როგორც საუკეთესო დადგმები, ასევე დადგმები, რომლებიც პროზის არასათანადო მხატვრული ხარისხით ინტერპრეტირების ნიმუშებია.

ამ ნაწარმოებების სახით ჩვენ საქმე გვაქვს ხელოვნების სხვადასხვა დარგებთან – ლიტერატურა, მხატვრობა, თეატრი/სატელევიზიო თეატრი, კინო – და, შესაბამისად, სხვადასხვა გამოსახველობით ენებთან. თეატრმცოდნეობა და კინომცოდნეობა,თეორიული დისციპლინები, რომლებიც აუდიოვიზუალურ ხელოვნებას იკვლევენ, ხელოვნებათმცოდნეობის დარგებს მიეკუთვნებიან. ამ საკითხთა კვლევა სხვადასხვა მიმართულებით მრავალ სამეცნიერო-კვლევით ნაშრომშია წარმოდგენილი.

საკითხის აქტუალობა. პროზის ინტერპრეტაცია აუდიოვიზუალური ხელოვნებისთვის მუდამ აქტუალურთემათა რიცხვს მიეკუთვნება. სადისერტაციო ნაშრომში მხატვრული იდეალების შეცვლა, დროის ფაქტორი, გამომსახველობითი საშუალებების მუდმივად განახლებადი პროცესი მიხეილ ჯავახიშვილის იდეურ-კონცეპტუალური მუდმივების ფონზეა გაანალიზებული. იდეალური შემთხვევაა, როდესაც აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაცია ქართული პროზის საუკეთესო ნიმუშს მნიშვნელოვან და წარმატებულ სათეატრო, კინემატოგრაფიულ ან სატელევიზიო დადგმადაქცევს. კვლევის საკითხი აქტუალურია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ჩვენ ვახდენთ მოვლენის კომპლექსურ შესწავლას, რაც უფრო ღრმად გამოავლენს ნაწარმოების ინტერპრეტაციის მნიშვნელოვნებას.

კვლევის მიზანია დაადგინოს წარმატებული ინტერპრეტაციის მიზეზშედეგობრივი კავშირები. ნაშრომში განსაკუთრებით არის გამახვილებული ყურადღება მხატვრის როლზე პროზის ინტერპრეტაციის პროცესში. აუდიოვიზუალური ნაწარმოების ვიზუალურ აღქმაში სცენოგრაფის თუ კინომხატვრის ნამუშევრების უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ამ საკითხის შესწავლა თავისთავად ყოველთვის აქტუალურია. ნაშრომში გაანალიზებულია სინთეზური ნაწარმოებების სხვა კონპონენტებთან მხატვრული გაფორმების შეფარდება: აუდიოვიზუალური ნაწარმოები უპირველესად სამოქმედო გარემოს საშუალებით აღიქმება და გარემოს შექმნის პროცესს სწორედ მხატვარი წარმართავს.

სამეცნიერო ნაშრომის ამოცანები: სინთეზური ხელოვნების კვლევის შესაბამისად, სადისერტაციო ნაშრომის ამოცანები რამდენიმე საკითხს მოიცავს, რომლებიც ერთიანდება პროზის აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებად გარდაქმნის თეორიული კვლევის ამოცანებად. უპირველესი ამოცანაა ყოველ თავში, მიხეილ ჯავახიშვილის კონკრეტული პროზაული ნაწარმოების ინტერპრეტაციის მაგალითზე დაადგინოს, თუ რატომ და რამდენად არის ესა თუ ის მოთხრობა თუ რომანი აუდიოვიზუალური ნაწარმოების შექმნისთვის შესატყვისი მასალა. სადისერტაციო ნაშრომის ამოცანაა მოახდინოს მწერლისა და აუდიოვიზუალური ნაწარმოების ავტორთა მოქალაქეობრივი პოზიციების თანხვედრის ან განსხვავებულობის შედარებითი ანალიზი; დაადგინოს, თუ რა შედეგს იძლევა ყოველი კონკრეტული ფილმის თუ სპექტაკლის შემთხვევაში სათქმელის თანხვედრა ან განსხვავებულობა. ჩვენი ამოცანაა ვაჩვენოთ, თუ როგორ გადმოსცემს აუდიოვიზუალური ტექსტის ავტორთა ჯგუფი მწერლის სათქმელს, რამდენად ინარჩუნებს ლიტერატურული ნაწარმოების ბირთვს და რა მხატვრულ ხერხებს იყენებენ სინთეზური ხელოვნების შემქმნელები. სადისერტაციო ნაშრომის უმთავრესი ამოცანაა, კონკრეტული აუდიოვიზუალური ნაწარმოებების ანალიზის

საფუძველზე შექმნას სურათი, თუ რა შემთხვევაში იძლევა კლასიკური პროზის ინტერპრეტაცია წარმატებულან წარუმატებელ შედეგს.

კვლევის მეთოდი: ძირითადი მეთოდი, რომელიც გამოყენებულია სადისერტაციო ნაშრომში, არის შედარებითი ანალიზი. ამ მეთოდით გაანალიზებულია მიხეილ ჯავახიშვილის პროზაული ტექსტები და მათი ინტერპრეტაციის შედეგად შექმნილი აუდიოვიზუალური ტექსტები. ნაშრომის თითოეულ თავში შედარებულია პროზის ეპიზოდები და მოქმედი პირები და აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებებში ტრანსფორმირებული ეპიზოდები და პერსონაჟები. აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებში პროზის ტრანსფორმაციისას ერთი ენობრივი სტრუქტურიდან, ლიტერატურული ტექსტის სიტყვიერ-წარმოსახვითი კომპონენტი გადადის ვიზუალურად აღქმად სივრცობრივ განზომილებაში: თეატრის შემთხვევაში სამგანზომილებიან სივრცეში, კინოსა და ტელევიზიის შემთხვევაში კი ორგანზომილებიან ეკრანზე. ნაშრომში ყურადღება ძირითადად გამახვილებულია ხედვითა და სმენით აღსაქმელ კომპონენტებზე: ერთი მხრივ, მსახიობის მიერ სიტყვიერი მასალის პრეზენტირების ფორმებზე; მეორე მხრივ, ვიზუალური რიგის ნიშნებზე; ასევე, მუსიკის, ხმაურების და ა.შ. დამატებით ნიშნებზე. აუდიო და ვიზუალური ნიშნების კომბინირების პრინციპების კვლევა, ისევე, როგორც ამ გზით შექმნილი მთლიანობის მხატვრული ღირებულებების შეფასება და ლიტერატურულ პირველწყაროსთან მიმართების დადგენა შედარებითი ანალიზის გზით ხორციელდება. ნაშრომში გამოყენებულია ანალიზისა და სინთეზის, შედარებითი და დისკრიპციული მეთოდები. თეატრალურ და კინოდარბაზში გაჟღერებული სიტყვა იცვლება და გარკვეულწილად დანაკარგსაც განიცდის, ისევე როგორც ყველა, თუნდაც საუკეთესო თარგმანში. როგორ განსხეულდება ლიტერატურული ტექსტი ვიზუალურად სცენასა თუ ეკრანზე და როგორ გარდაიქმნება ის აუდიოვიზუალურ ტექსტად? ამ კითხვაზე პასუხია ინტერპრეტაცია. ჩვენი კვლევითი მიდგომაა აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციის

ანალიზი იმ პოლიტიკური, იდეოლოგიურითუ სოციოკულტურული ვითარების ანალიზის ფონზე, რომლის დროსაც ეს სპექტაკლი თუ ფილმი შეიქმნა.

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევისას გამოყენებულია თეატრებისა და ლიტერატურის მუზეუმებში დაცული მასალა, რომლის ანალიზი მნიშვნელოვანია ინტერპრეტაციის შემოქმედებითი პროცესის კვლევის თვალსაზრისით.

კვლევის პროცესში გამოყენებულია თეორიული ნაშრომები – როგორც სამეცნიერო პუბლიკაციები, სადისერტაციო ნაშრომები, კრიტიკული სტატიები ლიტერატურაზე, სახვით ხელოვნებაზე, რეცენზიები სპექტაკლებზე და ფილმებზე, ბეჭდური და ელექტრონული მასალა, ხელოვანთა ჩანაწერები და მოგონებები.

ნაშრომის ძირითადი შედეგები და მეცნიერული სიახლე:დღესდღეობით ხელოვნებათმცოდნეობით კვლევებში პროზის ინტერპრეტაციის პრობლემა არ არის ღრმად შესწავლილი, მით უფრო – ინტერდისციპლინარული კვლევის მეთოდით. შესწავლილი არ არის არც მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის მიხედვით შექმნილი აუდიოვიზუალური ნაწარმოებები პოლიტიკური და სოციოკულტურული ვითარების კონტექსტში. ჩვენი სამეცნიერო ნაშრომი ამ მხრივ სიახლეა.სადისერტაციო ნაშრომში მიხეილ ჯავახიშვილის აუდიოვიზუალური ნაწარმოებები გაანალიზებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობის შესაბამისად. შესაბამისად, ნაშრომი ერთი მხრივ ინტერდისციპლინარული კვლევის მეთოდით შეისწავლის ინტერპრეტაციის პრობლემას და, მეორე მხრივ,ქმნის მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებების ინტერპრეტაციების ისტორიას.

თეატრალურ და სატელევიზიო დადგმებზე, კინოფილმებზე, რომლებიც მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებების მიხედვით შეიქმნა, არსებობს ცალკეული რეცენზიები, საჟურნალო და საგაზეთო პუბლიკაციები, მოგონებები. თუმცა სამეცნიერო ნაშრომი, რომელიც ვრცლად გაანალიზებდა მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის აუდიოვიზუალურ ინტერპრეტაციებს და მხატვრის როლს ამ პროცესში, არ შექმნილა. ჩვენი დისერტაცია სწორედ ამ ხარვეზის შევსების მცდელობაა.ნაშრომი შეიძლება გამოყენებული იქნეს როგორც დამხმარე

სახელმძღვანელო ხელოვნებათმცოდნეებისთვის, მეოცე საუკუნის ლიტერატურის შემსწავლელთათვის, თეატრმცოდნეებისთვის და კინომცოდნეებისთვის, სწავლების ყველა ეტაპზე. ნაშრომი შეიძლება დამხმარე სახელმძღვანელოდ იქნეს გამოიყენებული რეჟისურისა, თეატრალური და კინომხატვრობის შესწავლისას. ჩვენი კვლევა დაეხმარება მომავალ ხელოვნებს გამოავლინონ ინტერპრეტაციის წარმატებისა თუ წარუმატებლობის მიზეზები და გაითვალისწინონ ეს მიმართება, თუკი ლიტერატურული ნაწარმოებების ეკრანული ან თეატრალური ვერსიის შექმნას გადაწყვეტენ.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი: მწერლის ნაწარმოების ინტერპრეტაცია შეიძლება მრავალგვარი იყოს – მწერლის ეპოქის ზუსტი შესატყვისობის აღდგენის მცდელობით დაწყებული, მისი გათანამედროვეობით დამთავრებული, ტრადიციული თუ ავანგარდული სტილით გამოსახულიც. ეს ტექსტისადმი რეჟისორისა და მხატვრის მოდგომაზეა დამოკიდებული. ლიტერატურული ტექსტის აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებად გარდაქმნის მრავალგვარი შესაძლებლობები არსებობს, განსხვავებული შეიძლება იყოს სტილისტიკა, ჟანრული ცვალებადობა, სინთეზური ხელოვნების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენელთა ესთეტიკა. თუმცა მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქმნება ღირებული ინტერპრეტაცია, თუ აუდიოვიზუალური ნაწარმოების შემქმნელები მწერლისეულ იდეურ-კონცეპტუალურ მუდმივებს ინარჩუნებენ და მათ აუდიოვიზუალურ ტექსტის სახით წარმოაჩენენ. კვლევის ძირითადი თემაა ლიტერატურული ტექსტის აუდიოვიზუალურ ტექსტად მოდიფიცირება და სინთეზური ხელოვნების კომპონენტთა ერთობლიობით ხელოვნების ახალი ნიმუშის შექმნა.

მიხეილ ჯავახიშვილის ქმედითი პროზა პერსონაჟთა ურთიერთობის საინტერესო და მრავალპლასტიან სისტემას მოიცავს. მიხეილ ჯავახიშვილი, რომელიც უდაოდ მიეკუთვნება უმნიშვნელოვანეს ქართველ პროზაიკოსთა რიცხვს, სინთეზური ხელოვნების შემქმნელთათვის სტილისტიკითაც საინტერესოა და ამდენადვე მნიშვნელოვანია საკითხის კვლევა სწორედ მისი სასცენო და ეკრანული

ინტერპრეტაციების მაგალითზე. 1926 წელს მიხეილ ჯავახიშვილმა წერილში “ჩვენი მიწა”(ლიტერატურული განცხადება) თავის შემოქმედებას ნეორეალისტური უწოდა. არანაკლებ მნიშვნელოვანი ფაქტორია მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის მეტაფორულობა. ნაშრომში განხილულ აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებებში ვლინდება ინვარიანტული, მწერლისეული მეტაფორები, რომლებიც ლიტერატურული ტექსტის მხატვრული სისტემიდან ინაცვლებს აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებში და, მეორე მხრივ, ინოვაციური მეტაფორები, რომლებიც რეჟისორის ან მხატვრის მიერ არის შექმნილი აუდიოვიზუალური ტექსტისთვის, შესაბამისი გამომსახველობითი სისტემის შესაძლებლობებისა და საჭიროებების თანახმად.

თავი I. მიხეილ ჯავახიშვილი და მისი ეპოქის აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციები

ნაშრომის პირველ თავში მიხეილ ჯავახიშვილის თანადროული ისტორიულ-ფაქტობრივი მასალის გამოყენებით წარმოდგენილია იდეოლოგიური დაპოლიტიკური, სოციალური და სოციოკულტურული გარემო, რომელიც პროზაიკოსის გარშემო არსებობდა და უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა მის ცხოვრებაში. პირველ თავში ასევე გაანალიზებულია მიხეილ ჯავახიშვილის თხზულებათა აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციები და, საკუთრივ, ის ვერსიები, რომლებიც მწერლის სიცოცხლეშივე იქნა განცხორციელებული: მხატვრული ილუსტრაციები, თეატრალური წარმოდგენები, მხატვრული ფილმების არარეალიზებული პროექტები. კვლევის პროცესში წამოიჭრა რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც უკავშირდება ლიტერატურულ-ვერბალური და აუდიოვიზუალური ხელოვნების კონტრასტს და ერთიანობას: რამდენად ხერხდებოდა მწერლის თანადროულ, სინქრონულ კულტურულ რეალობაში ლიტერატურული ტექსტების ტრანსპონირება აუდიოვიზუალურ ტექსტებში; რამდენად სწორად იყო გაგებული მწერლის შემოქმედებითი ჩანაფიქრი ან რამდენად იყო შესაძლებელი იდეოლოგიზირებულ პირობებში ამ ჩანაფიქრის გამოსახვა საჯარო გამომსახველობითი საშუალებებით.

მიხეილ ჯავახიშვილს რამდენიმე სტატია აქვს გამოქვეყნებული სხვადასხვა მხატვრებზე და ეს სტატიები პროფესიულ დონეზეა დაწერილი. მიხეილ ჯავახიშვილი უდიდეს ყურადღებას უთმობდა თავისი ნაწარმოებების გამოცემების მხატვრულ გაფორმებას. ორი კრებული: "ლამბალო და ყაშა" და "პატარა დედაკაცი" ლადო გუდიაშვილმაგააფორმა.განსაკუთრებული შემოქმედებითი ურთიერთობა აკავშირებდა მწერალს ახალგაზრდა მხატვართან სოსო გაბაშვილთან. მან გააფორმა "ჯაყოს ხიზნების" მეორე, 1926 წლის გამოცემა.მიხეილ ჯავახიშვილის პირველ ინტერპრეტატორად სახვითი ხელოვნების წარმომადგენელი სოსო გაბაშვილი მოგვევლინა. ხელოვნების ერთი დარგის მეორე დარგად ტრანსფორმირება წარმატებული აღმოჩნდა სწორედ იმ გარემოების გამო, რომ მხატვარმა მწერლის ლიტერატურული ტექსტის კონცეფციის არსი ვიზუალურად გადმოსცა და მას სიმბოლური დატვირთვა მიანიჭა. კონცეპტუალური თანხვედრის შედეგია სოსო გაბაშვილის მიერ შექმნილი მიხეილ ჯავახიშვილის პორტრეტი. 1925 წელს შექმნილი ეს ნახატი არა მხოლოდ მწერლის პორტრეტია, არამედ მისი თვალსაწიერის და მისი ეპოქალური მისიის მხატვრულად ასახვა.

მიხეილ ჯავახიშვილმა დაწერა პიესა "ივერიუმი," რომლის მთავარი გმირი კვაჭი კვაჭანტირაძე გახლდათ. პიესა ჯავახიშვილის რომანის, "კვაჭი კვაჭანტირაძის" გაგრძელება იყო. სხვადასხვა ავტორების შექმნილ ორიგინალურ პიესებში კვაჭი კვაჭანტირაძე მთავარ მოქმედ პირად იყო გამოყვანილი. 1927 წელს, როდესაც "ივერიუმი" რუსთაველის თეატრის სცენაზე უნდა დადგმულიყო, თეატრის რეპერტუარში კვაჭის თემაზე დაწერილი ოთხი პიესა აღმოჩნდა. "ივერიუმი" არც რუსთაველის თეატრის სცენაზე და არც ქუთაისისა თუ ბათუმში, სადაც დაგეგმილი იყო ამ პიესის დადგმა, არ განხორციელებულა და, სამწუხაროდ, ეს პიესა დაიკარგა.

წარუმატებელი იყო “ჯაყოს ხიზნების” დადგმები ბათუმსა და ქუთაისში. რეალურად ეს წარმოდგენები ჯავახიშვილის პროზის ინტერპრეტაციის პირველი მცდელობები გახლდათ.

კვლევის პროცესში აღმოჩნდა, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის სიცოცხლეში მისი ნაწარმოებების სცენაზე თუ ეკრანზე დადგმის ბევრი მცდელობა შედეგიანი არ ყოფილა. ადგილი ჰქონდა მისი ნაწარმოებების მითვისებას, საავტორო უფლებების დარღვევას. ეს ვითარება შეეხო მის რომანებს: “კვაჭი კვაჭანტირაძე”, “ჯაყოს ხიზნები”, “არსენა მარაბდელი”. მიხეილ ჯავახიშვილის ბრძოლა საავტორო უფლებებისთვის ამ და სხვა შემთხვევებშიც უშედეგოდ მთავრდებოდა.

მიხეილ ჯავახიშვილის არქივი სავსეა წერილებით, რომლებიც მის სულიერ თუ მატერიალურ გაჭირვებაზე მოგვითხრობს. ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც მიხეილ ჯავახიშვილი სიცოცხლეშივე კმაყოფილი დარჩა მისი ნაწარმოების დადგმით, “არსენა მარაბდელის” თეატრალური ვერსია იყო მოზარდ მაყურებელთა თეატრის სცენაზე. ამ სპექტაკლის შესახებ მუზეუმში დაცული ყველაზე მნიშვნელოვანი ექსპონატები მხატვარ კლარა კვეესის მიერ შესრულებული სამი ესკიზითაა წარმოდგენილი.

ის პრინციპები, რომელსაც მწერალი თავის შემოქმედებაში ამკვიდრებდა და სრულიად შეუთავსებელი აღმოჩნდაგასაბჭოებული საქართველოს იდეოლოგიზირებულ გარემოსთან. ამდენად, მწერლის თანადროულ თეატრსა თუ კინოში ჯავახიშვილის ნაწარმოებების ღირსეულად დადგმა ვერ ხერხდებოდა.

თავი II. პირველი კინემატოგრაფიული “ინტერპრეტაცია”: “ქალის ტვირთი”

მიხეილ ჯავახიშვილის დახვრეტის შედეგ ნიკოლოზ სანიშვილის “ქალის ტვირთი” პირველი აუდიოვიზუალური ნაწარმოები იყო, რომელიც მწერლის პროზის მიხედვით განხორციელდა. ნიკოლოზ სანიშვილის ინტერპრეტაციით სრულიად შეიცვალა მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის კონცეფციაც და სიუჟეტური განვითარებაც. მიხეილ ჯავახიშვილის რომანში სიუჟეტი სწორედ

იმგვარად იშლება, როგორ საუკეთესო ხარისხის კინოსცენარში, თუმცა ფილმში რომანის სიუჟეტი სქემატური და იდეოლოგიზირებული სახით არის გადატანილი. 1957 წელს გადაღებულ ფილმში 1936 წელს დაწერილი რომანის გმირები ორ ჯგუფად დაჰყო სცენარის ავტორმა: რევოლუციონერებად და რეაქციონერებად. ნიკოლოზ სანიშვილმა ფილმის სიუჟეტამ ორი დაპირისპირებული მხარის ბრძოლად გარდაქმნა და მიხეილ ჯავახიშვილის ეროვნული კონცეფციის მატარებელი, მრავალპლასტიანი და ღრმად ფსიქოლოგიური პროზა რევოლუციური პროპაგანდისნიმუშად აქცია.

ნიკოლოზ სანიშვილის სცენარი არ პასუხობდა მწერლისეულ კონცეფციას. ფილმის პერსონაჟებს, მიხეილ ჯავახიშვილის გმირებისგან განსხვავებით, არანაირი ფსიქოლოგიური წიაღსვლები არ გააჩნიათ და მხოლოდ რევოლუციის იდეის მსახურებად ან მოწინააღმდეგეებად გვევლინებიან. რეჟისორისმიერ დამახინჯებულად ახსნილი ავტორისეული იდეა გამოსახულების დეფორმირებასაც იწვევს: მიხეილ გოცირიძის მხატვრობაში ინტერიერები იქ მცხოვრებთა პიროვნებების მახასიათებლებად არ გამოდგება. ინტერიერები კონკრეტული ნიშნით იყოფა, როგორც მდიდრული და ღარიბული. მდიდრული ინტერიერები დიდვაჭართა ყოფილ ბინებშია გადაღებული, ღარიბულში კი დაკარგულია მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის მხატვრული გარემო. შანტანის ეპიზოდი, რომელიც უდიდეს სადადგმო პოტენციალს შეიცავდა, უსახურ ფრაგმენტად იქცა. ფილმში ასახულ ინტერიერებში, მდიდრულსა თუ ღარიბულში, არ ჩანს არც მხატვრის შემოქმედებითი მიდგომა, გემოვნება, ან სტილი. უსახურია გადასაღებად შერჩეული ნატურადა ექსტერიერები. მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის მრავალფეროვანი გარემო, რომელიც გარდა სილამაზისა და ესთეტიურობისა, მწერლის კონცეფციის გამომხატველიც იყო, მხატვარ მიხეილ გოცირიძის ნამუშევარში ზერელე, პრიმიტიულ გადაწყვეტად იქცა. კინომხატვრის ინტერპრეტაცია ისევე აღარიბებს ჯავახიშვილის რომანში

აღწერილ ვიზუალურ გარემოს, როგორც ნიკოლოზ სანიშვილის რეჟისორული ინტერპრეტაცია.

დამდგმელი მხატვრისგან განსხვავებით, კოსტიუმების მხატვრის ტატიანა კრიმკოვსკაიას ნამუშევარი ფილმში პერსონაჟების სოციალური მდგომარეობის და ეპოქის სტილისტიკის შესაბამისია. ფილმის მხატვრულ გადაწყვეტას კოსტიუმების მხატვრის ნამუშევარმა შესატყვისი ფორმა მოუძებნა და მისი ესთეტიურობაც განაპირობა.

“ქალის ტვირთის” როლების შემსრულებლები მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის ტიპობრივად საპირისპირო პერსონაჟებს თამაშობენ. არასრულფასოვან მხატვრულ გარემოში, რეჟისორის მცდარი ინტერპრეტაციის და დავალებების ფონზე, ლამაზი და ნიჭიერი მსახიობების შესრულების მანერაც ძირითადად ყალბია.

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, ნიკოლოზ სანიშვილის “ქალის ტვირთი”, პირველი ქართული ფილმი, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის მიხედვით შეიქმნა, პროზის მცდარი ინტერპრეტაციის მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ. მიხეილ ჯავახიშვილის პროზა უამრავ ინტრიგას შეიცავს, რომელიც აუდიოვიზუალური ხელოვნებისთვის პოტენციურად ძალზე მომგებიან ვითარებებს ასახავს. თუმცა ფილმში დაიკარგა კინემატოგრაფისთვის უაღრესად მომგებიანი მელოდრამატული სამკუთხედი. დაკარგულია მთავარი გმირის საქციელის მიმდინარეობა და შედეგი – თვითმკვლელობის აქტი. არ არის ნაჩვენები სოციალური გარემო, რომელიც ჯავახიშვილის პერსონაჟების ქმედებას განაპირობებს. ფილმში არ ჩანან მეოცე საუკუნის ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები, რომელთა არსებობაც უდაოდ დიდ ღირებულებას შესძენდა ფილმს. ასევე გადარიბებულია ფილმის ტექსტუალური ნაწილი, არ არის კონცეპტუალური კამათი პერსონაჟებს შორის და რევოლუციონერთა შემახილების დონეზე არის გამარტივებული თვით რევოლუციონერთა სახეებიც, რომელთა გაფეტიშებაც სრულიად აშკარაა ნიკოლოზ სანიშვილის ფილმში.

რეჟისორმა უარყო რეალური ისტორიული გარემო, რომელიც მწერალმა შექმნა და უკიდურესად გააღარბა მოქმედ პირთა სახეების მრავალგვაროვნება, დაიყვანა იგი დაპირისპირებული მხარეების პრიმიტიულ სქემებამდე. ნიკოლოზ სანიშვილის ფილმში მისი და მიხეილ გოცირიძის ნამუშევარი რეალისტური (ნეორეალიზმზე რომ აღარაფერი ვთქვათ) ასახვის კრიტერიუმებს სცდება და ყალბად პათეტიური ფორმის ნაწარმოებად გვევლინება. რეჟისორისა და მხატვრის მიერ უკიდურესად გაღარბებულია ხატოვანი ვიზუალური გარემო, რომელსაც მიხეილ ჯავახიშვილი აღწერს. ფაქტობრივად, რეჟისორმა და მხატვარმა არ გამოიყენეს ის უამრავი მომგებიანი სიუჟეტური სვლა, რომელიც ღირებულს გახდიდა მხატვრულ ფილმს. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია პროზის ინტერპრეტაციის საკითხის კვლევისას, ნიკოლოზ სანიშვილი ფილმში ავტორის საწინააღმდეგო სვლებს აკეთებს. სრულიად უარყოფილია მწერლის მსოფლმხედველობა და იდეა, რისთვისაც შეიქმნა ეს რომანი: ბოლშევიზმის მემკვიდრის აღსასრულის თემა შეცვლილია ბოლშევიზმის იდეის გამარჯვებით. მწერლის ეროვნული სატკივარი სრულიად უგულვებელყოფილია. მიხეილ ჯავახიშვილის პერსონაჟების ტრაგიკულ ბედს ყალბი ფასეულობების მსახურება განაპირობებს. ნიკოლოზ სანიშვილის ფილმში სწორედ ეს ყალბი ფასეულობებია გაიდებულნი. დღევანდელი თვალთახედვით, ანალიზისა და შეფასებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის უკომპრომისო შემოქმედება არასწორი ინტერპრეტაციის შედეგად კონფორმისტულ აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებად იქცა და ამგვარად დარჩა ქართული კინოს ისტორიაში.

თავი III. ორი კინონოველა: მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის ახალი აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციის დასაწყისი

ოცდამეერთე საუკუნის გადასახედიდან მოვლენათა შეფასება განსხვავებულ ათვლის წერტილს და, შესაბამისად, განსხვავებულ ხედვას ავლენს. 1964 წელს სამი ახალგაზრდა რეჟისორის მიერ გადაღებული

კინოალმანახი “წარსულის ფურცლები” ახალგაზრდა რეჟისორების: ელდარ შენგელაიას, გიორგი შენგელაიასა და მერაბ კოკოჩაშვილის მოკლემეტრაჟიანი მხატვრული ფილმებისგან შედგებოდა.

მიხეილ ჯავახიშვილის “ქალის ტვინის” გადაღების შემდეგ ქართული კინო 1964 წელს, ალმანახ “წარსულის ფურცლების” ორი ნოველით კვლავ უბრუნდება მიხეილ ჯავახიშვილის პროზას. ახალგაზრდა რეჟისორები ქართული პროზის აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციის თამამ ექსპერიმენტს იწყებდნენ, პროზის ახლებურად წაკითხვას. მიხეილ ჯავახიშვილის პატარა მოთხრობების, პატარა ადამიანების დიდი სევდისა და პრობლემების შემცველი ორი მოთხრობა, “მუსუსი” და “ჯილდო” ხდება ახალი თაობის ქართველი რეჟისორების საჯილდაო ქვა.

ამთავითვე უნდა ითქვას, რომ მერაბ კოკოჩაშვილის სცენარში ყველა ეპიზოდი არ არის მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობის ზუსტი ანალოგი. მერაბ კოკოჩაშვილის ინტერპრეტაციით მწერლის მიერ შეთხზულ ეპიზოდებში ბევრი ცვლილება შევიდა. მაგრამ ფილმში დარჩა უმთავრესი – სიყვარულისთვის მებრძოლი წყვილის ისტორია, ნაწარმოების ფაბულა და მწერლისეული იდეა. ფილმში მნიშვნელოვნად არის შემცირებული მოთხრობისეული დიალოგები, რაც რეჟისორის ინტერპრეტაციით შეცვლილია წმინდა კინემატოგრაფიული გამომსახველობითი საშუალებებით. რაც ყველაზე მთავარია, ფილმში შენარჩუნებულია მიხეილ ჯავახიშვილისეული სული, ავტორის პოზიცია და ლიტერატურული თხზულება მწერლის კონცეფციაზე აგებულ აუდიოვიზუალურ ტექსტად არის ინტერპრეტირებული. “მუსუსი” მწერლის იმ მცირეფორმატიან ნაწარმოებთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელთაც უპირველესად გამოკვეთილი ხასიათები და უაღრესად ეროვნული, ნამდვილი ქართული კოლორიტული ფერები გამოარჩევს. ფორმისა და შინაარსის მთლიანობა მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობებში ეროვნულ ნიადაგს ეფუძნება. მერაბ კოკოჩაშვილის ფილმის წარმატებაც სწორედ ფორმისა და შინაარსის ადეკვატურობის საფუძველზეა

აგებული და ეს მწერლის სათქმელისა და ფორმის გათავისებას, ავტორის ჩაბაფიქრის ერთგულებას და, ამავე დროს, მთავარი გმირის ხასიათში მარადიული გრძნობის აქცენტირებას გულისხმობს. პატარა კინონოველამ არჩვეულებრივად საინტერესო პერსონაჟთა გალერეა წარმოსახა.

მერაბ კოკოჩაშვილის ინტერპრეტაციით მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობა იუმორით სავსეა. კომიკური ეფექტი უპირველესად პერსონაჟთა აუდიოვიზუალური გროტესკული დეტალებით მიიღწევა. შავ-თეთრი ფილმი გამომსახველობითი მრავალგვარობითაც იქმნება. რეჟისორთან ერთად ფილმის უმთავრესი ვიზუალური კომპონენტი მხატვარ ვასილ არაბიძისა და ოპერატორ გიორგი გერსამიას თანაშემოქმედებით ფორმირდება. მხატვარი და ოპერატორი რეჟისორთან ერთად მაქსიმალურად იყენებენ ფირის გამომსახველობით საშუალებას, კმნიან განუმეორებელ გამოსახულებას, რომელიც მწერლის კონცეფციის ვიზუალური გადაწყვეტის ადეკვატურია. “მიხაში” რეჟისორმა, მხატვარმა და ოპერატორმა ბუნება და ადამიანი კი არ დააცალკევეს ან დააპირისპირეს, არამედ ერთ მთლიანობად წარმოსახეს. ვასილ არაბიძის შერჩეული ნატურა უაღრესად ზუსტად გამოხატავს კონკრეტული ეპიზოდის განწყობას. ქართლში გადაღებული ნატურა ერთდროულად მკაცრიც არის და ხატოვანიც. გამოსახულების გრაფიკულობას განსაკუთრებით გამოკვეთს ვასილ არაბიძის მიერ შერჩეული ექსტერიერები. ფილმში ქართლის მკაცრი პეიზაჟებია: ცოტა ხეები და ბევრი ქვის ფაქტურა. მხატვარი და ოპერატორი ერთგვარად აზროვნებენ, საერთო პრინციპით მუშაობენ გამოსახულებაზე: შუქ-ჩრდილების ხშირი მონაცვლეობით თეთრის და შავის კონტრასტზე აგებული შუქწერა ეკრანულ სიბრტყეს ავსებს და მიხეილ ჯავახიშვილის პერსონაჟების ვნებათაღელვის ფონს თავისთავად ექსპრესიულს ხდის. მხატვრის შექმნილი კოსტიუმები სრულად შეესატყვისება საუკუნის დასაწყისის ქართულ სოფელში მცხოვრები ადმიანების ჩაცმულობას. ვასილ არაბიძის მხატვრობამ და გიორგი

გერსამიას საოპერატორო ოსტატობამ მნიშვნელოვნად განსაზღვრა მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის აუდიოვიზუალურ ტექსტად ქცევის მხატვრული ხარისხი. მერაბ კოკოჩაშვილის “მიხა” პროზის ინტერპრეტაციის იმგვარ ნიმუშს მიეკუთვნება, როდესაც მაღალმხატვრული პროზა სხვა დარგის ხელოვნებაში, კერძოდ კინემატოგრაფიაში ტრანსფორმირებისას არ განიცდის მხატვრულ დანაკარგს. ცვლილებები, რომლებიც განასხვავებს პროზაულ ნაწარმოებს და ფილმს, არ ახდენს უარყოფით გავლენას ფილმის მხატვრულ ხარისხზე, ვინაიდან ხდება მწერლისა და რეჟისორის პოზიციათა თანხვედრა. ეკრანულ ვერსიაში შეტანილი ცვლილებების მიუხედავად, მერაბ კოკოჩაშვილი მწერლის კონცეფციის ერთგულია და მხატვართან, ოპერატორთან, კომპოზიტორთან, მსახიობებთან ერთად კინოს გამომსახველობითი საშუალებებით ასახავს ეკრანზე მიხეილ ჯავახიშვილის ნამდვილად ეროვნულ, უაღრესად ხელშესახებ მხატვრულ სამყაროს. “მიხა” იმ ბედნიერ გამონაკლისთა რიცხვს მიეკუთვნება, როდესაც მხატვრული ხარისხით ფილმი პროზის ტოლფას ნაწარმოებად განიხილება.

მერაბ კოკოჩაშვილის ნოველის ფონზე გიორგი შენგელაიას “ჯილდო” ერთგვარად ჩრდილში მოექცა. გიორგი შენგელაიას კინონოველა სინთეზური ხელოვნების იმგვარ ნიმუშად გვევლინება, სადაც ყველა კომპონენტი თანაბრად არ ზემოქმედებს მაყურებელზე. ამ სინთეზურობაში ფილმს სწორედ ის დააკლდა, რამაც ასე შეძრა “ალავერდობის” მაყურებელი – ემოცია, რომელსაც რეჟისორის სადებიუტო ფილმი აღძრავდა.

ფილმის მხატვარია ალექსანდრე მაკაროვი. მხატვრისა და ოპერატორის იგორ ამასიისკის შექმნილი ვიზუალური ფონი თითქოს მხატვრული ხარისხით ერთგვარად აღემატებოდა, ჯაბნიდა მსახიობთა მიერ გადმოცემულ ემოციას. ორივე პერსონაჟი სრულიად გაუცხოებული იყო, ზედმედად დრამატიზირებული იყო ფელიქს ლლონტის მუსიკალური პარტიტურა. მაგრამ “ჯილდო” უაღრესად მნიშვნელოვანი ექსპერიმენტი აღმოჩნდა მხატვრული ძიებების თვალსაზრისით, რომელმაც შემდგომში განაპირობა გიორგი შენგელაიას მხატვრული სამყაროს

ფორმირება.“ჯილდოში” მინიშნებულია ის მოტივები, რაც შემდგომ “ფიროსმანში” ჰპოვებს გაგრძელებას. “მიხა” და “ჯილდო” პირველი ფილმებია, რომლებშიც მწერლის სული, მისი ეროვნული მსოფლმხედველობა იქნა შენარჩუნებული და იმგვარი ფილმებია, რომლებიც პროზას კინოსთვის ორგანული ენით გადმოსცემენ.

ორივე კინონოველა უდაო მაგალითია იმისა, რომ აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაში ყველაზე თანადროული გამომსახველობითი საშუალებებით შესაძლებელია მარადიულ ღირებულებების შემცველი პროზის ტრანსფორმაცია.

თავი IV. “კვაჭი კვაჭანტირაძის” 70-იანი წლების ინტერპრეტაცია

მეოცე საუკუნის სამოცდაათიანი წლები ქართული თეატრის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს პერიოდად განიხილება. ამ პერიოდის თეატრალურ მხატვრობაში შემდეგი ტენდენცია გამოიკვეთა: მხატვრები, რომელთა შემოქმედებაც სოციალისტური რეალიზმის ჩარჩოში ვერ თავსდებოდა, თავშესაფარს და ერთგვარ შემოქმედებით თავისუფლებას სცენოგრაფიაში პოულობდნენ. სასცენო სივრცის კოლოფი სცენოგრაფისთვის დიდი და მრავალპლასტიანი გარემო იყო, სადაც სხვადასხვა თანამედროვე მიმდინარეობის სტილისტიკით შექმნილი დეკორაციითაც კი შეიძლებოდა სამოქმედო არეალის წარმოჩენა. თეატრის რეჟისორების, მსახიობებისა და მხატვრების ერთობლივი ძალისხმევით მარადიული ღირებულებების მომცველი კლასიკური ლიტერატურა ახალ სიცოცხლეს იწყებდა და მეოცე საუკუნის დასასრულს, ზნეობრივი მუდმივების ფონზე, მხატვრული ფორმის სიახლითაც იპყრობდა მაყურებელს. სახელოვნებო წრეებში გაჩნდა საშუალება, რომ დადგმულიყო კლასიკოსთა ნაწარმოებები იმგვარი ინტერპრეტაციით, სადაც თანადროულობის მტკიცნეული პრობლემებიც იქნებოდა გამოხატული. მიხეილ ჯავახიშვილის თხზულებები ერთ-ერთი პირველი აღმოჩნდა იმ კლასიკურ ნაწარმოებებს შორის, რომელთაც თანამედროვე ხელოვანებს უმნიშვნელოვანესი სათქმელის გამოხატვის საშუალება მისცეს.

“კვაჭი კვაჭანტირაძე” სცენაზე დასადგმელად იდეალური რომანი იყო. ინსცენირების ავტორი მსახიობი კოტე მახარაძე გახლდათ. კოტე მახარაძემ სქელტანიანი რომანი იმგვარად გაასცენიურა, რომ სრულად შეინარჩუნა მწერლისეული სათქმელი, რომანის სულისკვეთება. მიხეილ ჯავახიშვილის მძაფრსიუჟეტოანი რომანი სწორედ ის მასალა აღმოჩნდა, რომელიც რეჟისორ დიმიტრი ალექსიძის ფანტაზიასა და მისი აზროვნების სტილს სრულად შეესაბამებოდა. თანადამდგმელი ნუგზარ გაჩავა იყო. რეჟისორებისა და მსახიობების მიერ ჯავახიშვილის პროზის შესატყვისი, დინამიური და ქმედითი პარტიტურა სამეულის – ოლეგ ქოჩაკიძის, იგორ ჩიკვაიძისა და ალექსანდრე სლოვინსკის სცენოგრაფიაში გათამაშდა. მხატვრების მიერ სასცენო სივრცეში განლაგებული დეკორაცია მთლიანობაში სადა და კონკრეტული იყო, რომელიც იმავდროულად მთელი სპექტაკლის მანძილზე, მოქმედების ადგილის ცვალებადობის მრავალგვარობის მიუხედავად, მუდმივად ინარჩუნებდა ნაციონალურ ხასიათს. სპექტაკლის მიზანსცენები სამეულის მიერ შექმნილი დეკორატიული, სათამაშო-ქმედითი საგნებით იქმნებოდა. მხატვრების მიერ მომეზნევი გაფორმების არჩევანი მთლიან კომპოზიციას კრავდა და მისი განმსაზღვრელი იყო. მარჯანიშვილის თეატრის “კვაჭი კვაჭანტირაძე” მრვალმხრივ საინტერესო სპექტაკლი იყო: მოქალაქეობრივი პოზიციით, აქტიორული სახეებით, მუსიკალური გაფორმებით. თანადროული კრიტიკოსები სპექტაკლის ღირსებებთან ერთად კრიტიკულ შენიშვნებსაც გამოთქვამდნენ, მაგრამ ყველა რეცენზიაში მუსირებდა საერთო მოსაზრება: სპექტაკლი უდავოდ გამოირჩეოდა რეჟისორებისა და მხატვრების თანააზროვნების იმ ხარისხით, რასაც შემოქმედებითი ტანდემიც შეიძლება ეწოდოს. რეჟისორებისა და მხატვრების თანაშემოქმედებით შექმნილ სპექტაკლში მწერლის კონცეფციის ერთგულება ერთგვარად პლაკატური ფორმითაც მიეწოდებოდა მაყურებელს, რაც უფრო ნათლად ვლინდებოდა მოქმედი პირების კოსტიუმებისა თუ გრიმის უტრირებულ დეტალებში.

70-იან წლებში მარჯანიშვილის თეატრში დადგმული “კვაჭი კვაჭანტირაძე” პირველი წარმატებული სპექტაკლი გახდა, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის მიხედვით შეიქმნა. კრეატიულობითა და მხატვრული ფანტაზიით სავსე სანახაობამ მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის ახლებური აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა წარმოაჩინა.

თავი V. “ქალის ტვირთის” თეატრალური ინტერპრეტაციის საკითხისათვის

მიხეილ ჯავახიშვილის მაღალმხატვრული ფსიქოლოგიური პროზა თემურ ჩხეიძის სტილისტიკის და შემოქმედებითი მრწამსის ადეკვატურია. რეჟისორის დიდი ინტერესი მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედების მიმართ სწორედ ამ ორი სხვადასხვა ეპოქის და დარგის წარმომადგენლის კონცეფციისა და სტილის თანხვედრაში უნდა ვეძიოთ. “ქალის ტვირთის” ინსცენირების ავტორი თავად თემურ ჩხეიძე იყო. ეს ინსცენირება უდაოდ არის ნიმუში იმისა, თუ როგორი კრძალვით ეპყრობა რეჟისორი მწერლის ტექსტს. ლიტერატურული თეატრისა და დრამატული წარმოდგენის ელემენტების სინთეზი ინსცენირებისას მწერლისადმი ერთგულების ნიმუშიც იყო და პროზის აუდიოვიზუალურ ტექსტად ინტერპრეტირებისაც. რუსთაველის თეატრის “ქალის ტვირთის” შემთხვევაში თავშივე ხდება ორი შემოქმედის–მწერლისა და რეჟისორის პოზიციათა თანხვედრა: მარადიული ღირებულებების, მორალური ასპექტების, ზნეობრივი პრობლემების, პერსონაჟთა ფსიქოლოგიური წიაღსვლებისა და ამით განპირობებული ქმედების მიმართ. ქალის არჩევანის ძიება გახდა რეჟისორის საკვლევი პრობლემა, რამაც წარმოდგენის ფორმა განსაზღვრა. მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის ინტერპრეტაციის კვლევისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მწერლის ძირითადი სათქმელის ხორცშესხმას მთავარი გმირების სახეებში, მსახიობის პრიზმაში მწერლის სათქმელის გარდატეხას და მის საშემსრულებლო სპექტრში წარმოსახვას.

მხატვარ მირიან შველიძის ინტერპრეტაცია სახიერად გადმოსცემდა მწერლის იდეას: ინტელიგენტი პერსონაჟების სულიერი გაუწონასწორებლობის ხატს ქმნიდა და რევოლუციის ადეპტებს სამოქმედო სივრცეს უხსნიდა. სცენოგრაფისა და რეჟისორის ინტერპრეტაცია ქმნიდა ქაოტური, გაუწონასწორებელი სამყაროს მოდელს, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის ატმოსფეროს სრულად გადმოსცემდა. ამავე დროს, თავად გადაწყვეტა იყო სრულიად ორიგინალური, მეოცე საუკუნის სამოცდაათიანი წლების სცენოგრაფიისთვის ახლებური აზროვნების დასაწყისი.

რუსთაველის თეატრის “ქალის ტვირთი” იყო მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება ახლებური ფორმით შექმნილ სპექტაკლში მწერლის თხზულების არსის შენარჩუნება, ერთი მხრივ მისი ღრმად წვდომა და მეორე მხრივ – ექსპერიმენტული ფორმისეული გადაწყვეტა. ეს ექსპერიმენტი წარმატებული ძიების საწყისად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომლის უმთავრესი პოსტულატია თანამედროვე ფორმის შესატყვისობა კლასიკურ პროზაულ ტექსტთან და მისი თანამედროვე აუდიოვიზუალურ ტექსტად ქცევა. რუსთაველის თეატრის “ქალის ტვირთი” სამი შემოქმედის: მიხეილ ჯავახიშვილის, თემურ ჩხეიძის და მირიან შველიძის ერთგვარი შემოქმედებითი ტანდემის დასაწყისად შეიძლება მივიჩნიოთ. ეს თანაშემოქმედება შემდგომ წარმატებით გაგრძელდა სატელევიზიო თეატრში განხორციელებულ სპექტაკლებში და თავად თემურ ჩხეიძის მიერ უკვე სხვა თეატრებში განხორციელებულ წარმატებულ დადგმებშიც.

თავი VI. მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის “ჯაყოს ხიზნების” და აუდიოვიზუალური ხელოვნების ურთიერთმიმართების საკითხისათვის.

მიხეილ ჯავახიშვილის “ჯაყოს ხიზნები” მწერლის იმ თხზულებათა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელიც იმთავითვე გახდა როგორც საზოგადოების, ასევე რეჟისორების ყურადღების ობიექტი. რით გამოირჩევა მიხეილ ჯავახიშვილის ეს

რომანი და რატომ არის ეს თხზულება ესოდენ საინტერესო მასალა აუდიოვიზუალური ხელოვნებისათვის?

მიხეილ ჯავახიშვილმა ჯაყოს სახით კრებითი სახე შექმნა – პერსონაჟი, რომელიც ეპოქაში ერთნაირად საშიშია. ისინი დროის ყოველ მონაკვეთში არსებობენ და აუდიოვიზუალური ხელოვნებისთვის, როგორც სიმბოლო ძალადობისა, უაღრესად საინტერესო სახეს წარმოადგენენ. რომანში შექმნილი სამივე ანტიგმირი არის სახე-იდეა: მარგო დაპყრობილი საქართველოს სიმბოლოა, თეიმურაზი – უნიათო ქართველობისა, რომელიც თავის საუნჯეს ვერ გაუფრთხილდა, ხოლო ჯაყო კი უცხოტომელი მოძალადის კრებითი სახეა. ამგვარი კრებით-სიმბოლური პერსონაჟები აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაში უაღრესად საინტერესო ინტერპრეტირების საშუალებას უქმნიან შემოქმედებს. გარდა სამი მთავარი პერსონაჟისა, რომანში სახიერადაა შექმნილი მეორეხარისხოვანი პერსონაჟები, რომლებიც სპექტაკლსა თუ ფილმში საინტერესო როლების განსახიერების საფუძველი შეიძლება გახდეს.

რომანში აღწერილი გარემო, პერსონაჟთა სივრცული გადაადგილება «ფსევდოკარნავალურ და დესაკრალიზებულ სოფლის მოდელში» (ი. რატიანი), ამ რომანის დადგმისას, აუდიოვიზუალური ნაწარმოების მხატვრული გაფორმების შესაქმნელად მხატვარისთვის დიდი შემოქმედებითი ფანტაზიის გამოვლენის ასპარეზად იქცევა. თავად იმ ეპოქის ასახვა მრავალგვარი მხატვრული გადაწყვეტითაა შესაძლებელი.

რომანის სიუჟეტი ძირითად პერსონაჟთა უწყვეტი ურთიერთქმედებით ვითარდება. ქმედითი პროზის უპირველესი ნიშანთვისება სწორედ ესაა. მიხეილ ჯავახიშვილის “ჯაყოს ხიზნების” პერსონაჟთა დიალოგები ზედმიწევნით მიესადაგება აუდიოვიზუალური ნაწარმოების თვისობრიობას, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია მსახიობისთვის მხატვრული სახის შექმნისას.

ძალადობა – როგორც ფიზიკური, ასევე მორალური – იმგვარ კონფლიქტს განაპირობებს, რომელიც აუდიოვიზუალური ნაწარმოებში ასახვისას

მაყურებლის დიდ ინტერესს იწვევს. მიხეილ ჯავახიშვილის რომანი მეტაფორული რომანია, რომელიც ქართული აუდიოვიზუალური ხელოვნების სტილისტიკას ზედმიწევნით შეესაბამება. მიხეილ ჯავახიშვილის “ჯაყოს ხიზნები” ქართული პროზის იმ ნიმუშთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელიც თავისი სათქმელით, სტრუქტურით, ალეგორიულობით, უაღრესად საინტერესო სახეებით აუდიოვიზუალური ხელოვნების ინტერპრეტაციისთვის უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოებია.

თავი VII. მეტაფორათა ვარირება სატელევიზიო თეატრში.

რეჟისორ თემურ ჩხეიძის შემოქმედება ყოველთვის გამოირჩეოდა კონცეპტუალური აზროვნებით, სადაც ქართველი ხალხის, დაპყრობილი ერის სატკივარი იყო ასახული. ამ სატკივარის გამოსახატად რეჟისორმა მიხეილ ჯავახიშვილის პროზას მიმართა და იმ წლებში ორი მაღალ-მხატვრული ტელესპექტაკლი, “ჯაყოს ხიზნები” და “თეთრი კურდღელი” შექმნა. აგრესიული საზოგადოების რეაქცია ტელესპექტაკლ “ჯაყოს ხიზნებზე” დაახლოებით იმგვარი იყო, როგორც თავის დროზე მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის მიმართ.

ყოფიერების ფილოსოფიური ხედვა, ადამიანის სულში ღრმად წვდომა, მეტაფორული აზროვნება განსაზღვრავს ამ ორი ხელოვანის შემოქმედებას. შეიძლება ითქვას, რომ თემურ ჩხეიძე მიხეილ ჯავახიშვილის თანამზრახველია, მისი თანამოაზრე.

ორივე ტელესპექტაკლის მხატვარი მირიან შველიძეა. მისი ნამუშევრებით იქმნება პირობითი გარემო, რომელიც ტელეკადრების საშუალებითაა გამოხატული. რეჟისორისა და მხატვრის ვიზუალური თხრობა მსახიობის ქმედებაში განსხეულდა და მეტაფორად იქცა. მირიან შველიძის ნამუშევარი საშუალებას აძლევს თემურ ჩხეიძეს, შექმნას მიხეილ ჯავახიშვილისეული სახე-იდებების შესატყვისი აუდიოვიზუალური რიგი და, შესაბამისად, დაპყრობილი

ერის პრობლემა მეტყველი მეტაფორული სისტემით გადმოსცეს. ტელესპექტაკლის საკვანძო სცენებში მხატვარი პერსონაჟების კოსტიუმების ფერთა წყობას სიმბოლურ დატვირთვას ანიჭებს. მირიან შველიძის შექმნილი კოსტიუმები პერსონაჟების თვისობრიობის შესაბამისია და მათ მახასიათებლად აღიქმება. მირიან შველიძის შექმნილი რეკვიზიტი გაპიროვნებულ სცენოგრაფიულ დეტალებად მოიაზრება. რეკვიზიტის შერჩევისას, დეკორაციის მსგავსად, ერთიანი გაფორმების მხატვრული ეკლექტიკა კონცეპტუალურ სინთესს წარმოადგენს. კონცეპტუალური ეკლექტიკა დავით ტურიაშვილის მუსიკალურ გაფორმებაშიც. ტელესპექტაკლის პერსონაჟების ლაიტმოტივები მათი ურთიერთობების თვისობრიობას წარმოაჩენს. მხატვრისა და კომპოზიტორის ნამუშევარი საერთო კონცეფციით არის გამთლიანებული და ტელესპექტაკლში სინთეზირდება როგორც ერთის მხრივ, აუდიო და მეორეს მხრივ ვიზუალურ სიმბოლოებად მოაზრებული სისტემა.

ტელესპექტაკლის იდეა მსხიობების მიერ შექმნილ ფსიქოლოგიური პორტრეტებში ცოცხლდება. სწორედ ასე იბადება სახიერ მეტაფორათა ნაკადი, რომელიც განსაზღვრავს ნაწარმოების ჩანაფიქრის და აღქმის ერთგვაროვნებას.

ფსიქოლოგიური ტელესპექტაკლის პრინციპით აგებული “თეთრი კურდღელი” ამავე დროს მტკივნეულ საზოგადოებრივ პრობლემას ეხება: სიფხიზლის მოდუნება, საკუთარ ფანტაზიებში დასახლება არ მოგვცემს საშუალებას მოვიხადოთ ვალდებულება ქვეყნის, მომავალი თაობის წინაშე. თემურ ჩხეიძე ფსიქოლოგიური თეატრის დიდოსტატია. მით უფრო რთული ამოცანა იდგა მხატვრის წინაშე – ლიტერატურის კლასიკოსის დაწერილი ტექსტის და ფსიქოლოგიური თეატრის უბადლო ოსტატის დადგმული დიალოგთა დომინანტის ადეკვატური გარემოს შექმნა.

“თეთრ კურდღელში” მხატვრის ყურადღების კონცენტრირება ხდება გამომსახველობით საშუალებათა ფერადოვნების ძიებაზე. მირიან შველიძის მიერ შექმნილი დეკორაცია, საგნები, ბუტაფორია ისევე მეტყველია, როგორც

აქტიორთა ქესტიკულაცია, თვალები, მსახიობთა ხმაში გაჯერებული ინტონაციების ცვალებადობა. დეკორაციაში პერსონაჟის ოცნებათა სამყაროში გადასახლების მიზეზშედეგობრივი კავშირი აისახება. ლიტერატურული ტექსტი აუდიოვიზუალურ სისტემაში ტრანსფორმირდება და ფერადოვან მეტაფორათა ვარიაციებში განსხეულდება. მირიან შველიძის შექმნილ დეკორაციებში თემურ ჩხეიძე მორალის ასპექტში გადატანილ კონფლიქტს რბილ, თბილ ნახვარტონებში გვიჩვენებს და უაღრესად ლაკონური გამომსახველობითი ხერხებით გადმოგვცემს.

ლიტერატურულ და აუდიოვიზუალურ ტექსტებში სამი შემოქმედის: მწერლის, რეჟისორის და მხატვრის კონცეფციათა თანხვედრის შედეგად ხდება მეტაფორათა ვარირება. იგი მხატვრულ სისტემად ყალიბდება და სამივე ავტორის საერთო სათქმელად იქცევა. საერთო შემოქმედებითი არჩევანი კი საბოლოოდ სამი ავტორის საერთო მოქალაქეობრივ პოზიციად გვევლინება, რომელიც საბჭოთა იდეოლოგიურ-კოლონიურ აგრესიასთან ბრძოლის იდენტურ მეთოდად გარდაიქმნება.

მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის საფუძველზე შექმნილი “ჯაყოს ხიზნები” და “თეთრი კურდღელი” ჯავახიშვილის აზრთა მიმართების ტელემოდელია და მწერლის თხზულებათა ინტერპრეტაციის ყველაზე სრულყოფილი მაგალითი. იდეური მუდმივების არსებობამ და მათმა მეტამორფოზამ სხვადასხვა გამომსახველობით სისტემებში ტელესპექტაკლები კლასიკური ლიტერატურული ტექსტის ტოლფას აუდიოვიზუალურ ხელოვნებად აქცია.

თავი VIII. “ჯაყოს ხიზნების” სათეატრო ვერსიის აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაცია

მარჯანიშვილის თეატრის “ჯაყოს ხიზნები” სამართლიანად ითვლება ქართული თეატრის ერთ-ერთ საუკეთესო სპექტაკლად. თემურ ჩხეიძის ინტერპრეტაციით “ჯაყოს ხიზნებმა” ახალი, ამჯერად იმგვარი სიცოცხლე

დაიწყო, როდესაც იგი მხოლოდ დადებით კონტექსტში მოიხსენიებოდა და საინტერესო და მნიშვნელოვანი მოვლენა ხდებოდა როგორც ქართველი, ასევე არაქართველი მაყურებლისათვის.

მხატვარ გიორგი ალექსი-მესხიშვილის ინტერპრეტაციით ჯაყოს ხიზნების ტრაგედია ერთ მთლიან დეკორაციაში გათამაშდა, რომლის სცენიური არქიტექტონიკა ნასაყდრალის ფორმით გამოისახა. უსახური ყოფითი ფორმის შეჭრა ტაძრის სრულყოფილ არქიტექტურულ კომპოზიციაში სცენოგრაფიულ კონფლიქტში აისახებოდა და პერსონაჟთა ყოფაში არსებული დაპირისპირება პლასტიკურ სივრცეში გადმოჰქონდა. გოგი ალექსი-მესხიშვილის შექმნილი სცენოგრაფიის ქმედითი ფენომენი მწერლის და რეჟისორის გააზრებულ თანხედრობასთან სინქრონული იყო. ყოფისა და რწმენის სიმბოლიკის ეკლექტიკა სცენოგრაფიულ კონფლიქტში ასახავდა ხევისთავის აბსურდამდე მისულ უფუნქციობას და ამ ფონზე აღზევებული ძალადობის შედეგს. სპექტაკლის პერსონაჟთა კოსტიუმები წარმოდგენაში მრავალგზის იცვლებოდა და ამ ცვალებადობის კონკრეტული დიაგრამა პერსონაჟების ბედისწერის ცვალებადობის თანხვედრი იყო. პერსონაჟის კოსტიუმი ზუსტად გამოხატავდა როგორც მისი მატარებლის სულიერ მდგომარეობას, ასევე იმ სოციალურ ვითარებას, რომლის მატარებელიც თითქოს კოსტიუმთან ერთად ხდებოდა პერსონაჟიმხატვრის შექმნილი, მწერლის სათქმელის თანხვედრი პლასტიკური სახე მიხეილ ჯავახიშვილის კონცეფციის ვიზუალურ ადეპტს წარმოადგენდა. კოსტიუმების ხშირი ცვალებადობა, როგორც სპექტაკლის პლასტიკური გადაწყვეტის ნაწილი, ერთი მხრივ სცენოგრაფიის დინამიზმს განსაზღვრავდა და მეორეს მხრივ ამ კოსტიუმით მოსილი მსახიობი გასულიერებული სცენოგრაფიული დეტალისა და გასულიერებული სიმბოლო-მეტაფორის ფუნქციასაც ითავსებდა. აქტიორების მიერ მხატვრული სახეების შექმნაში მხატვრის მიერ შეთხზული გარეგნულ ნიშანთა სისტემა-სამოსი და გრიმი მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებდა და ამ როლებს მათი შემოქმედებითი ბიოგრაფიის საუკეთესო ნიმუშებად აქცევდა.

სპექტაკლის ქორეოგრაფის, იური ზარეცკის ნამუშევარი სპექტაკლის სახვით-პლასტიკური გადაწყვეტაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა. ამავე დროს ქორეოგრაფია და სპექტაკლის სცენოგრაფია ერთიან პლასტიკურ სისტემას წარმოადგენდა და ალეგორიულ ვიზუალურ დატვირთვასთან ერთად ფუნქციონალურად იყო ჩართული სპექტაკლის მოქმედებაში

მარჯანიშვილის თეატრის “ჯაყოს ხიზნები” სინთეზური ხელოვნების იმგვარ ნიმუშს მიეკუთვნებოდა, სადაც ყოველი კომპონენტი, რომელიც ვიზუალურ მთლიანობას ქმნიდა, ავტორთა თანხვედრი სათქმელის გამოხატვას ემსახურებოდა. ამავდროულად, ყოველ კომპონენტს ესთეტიური დატვირთვა ენიჭებოდა და ყველა მათგანი თანაბარი მხატვრული ხარისხის მატარებელი იყო.

თავი IX. მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის XXI საუკუნის ეკრანიზაცია

“ჯაყოს ხიზნების” ახალმა ეკრანიზაციამ საზოგადოების დიდი ინტერესი გამოიწვია. ქართულ კინოს მოწყურებულ ქართველ მაყურებელს დავით ჯანელიძის “ჯაყოს ხიზნების” მიმართ განსაკუთრებული მოლოდინი ჰქონდა.

ახალი ეკრანიზაცია მარტივ სქემაზეა აგებული: ერთი ქალი და ორი მამკაცი. ფილმში ეროტიზმით და ძალადობით გაჯერებული, პრიმიტიული იდეის შემცველი კლასიკური მელოდრამატული სამკუთხედია ასახული. სახე-იდეებისთვის მათი ნიშან-თვისებების ჩამოშორების შედეგად ფილმში სამივე მხოლოდ კონკრეტული პერსონაჟია და განზოგადებულ სახედ ვერც ერთი ვერ იქცა, შესაბამისად ფილმი ეროვნული სატკივარისაგან დაცლილი, გაურკვეველი მიზანმიმართებისაა. ფილმის შემქმნელები თითქოს ავტოცენზურას ემორჩილებიან და მწერლის სატკივარს გაურბიან. ფილმში დაიკარგა რომანის ძირითადი მიზანმიმართება – “ჯაყოების”, როგორც მოვლენის მხილება. შესაბამისად, არც თეიმურაზ ხევისთავის მხილებაა ფილმის ავტორის მიზანი. საერთოდ, “ჯაყოს ხიზნების” მამხილებელი პათოსი არანაირი ფორმით ფილმში არ გადმოსულა, თითქოს ერთი ქალის გაყოფის მეტი პრობლემა არც არსებულა კლასიკურ რომანში. ფილმიდან საერთოდ გაქრა პერსონაჟების დიდი ნაწილი – გლეხობა.

შესაბამისად, ქართველი გლეხობის, როგორც მამოძრავებელი ძალის იდეაც დაიკარგა. მიხეილ ჯავახიშვილის რომანში გლეხები უბრალოდ შესაკვეცი მეორეხარისხოვანი პერსონაჟები კი არ არიან, არამედ ის ძალა, რომელზეც მიხეილ ჯავახიშვილი მომავლის იმედს ამყარებდა და რომანის გაგრძელებასაც ამ იდეის წარმოსაჩენად აპირებდა. ფილმში გლეხები სრულიად უსახო მასად არიან მოაზრებულნი. ფილმში არცერთი მეორეხარისხოვანი როლი მხატვრულ სახედ არ იქცევა.

ფილმის გამომსახველობითი საშუალებებიც მწირი გახდა. მხატვარ ჯემალ მირზაშვილის მიერ შერჩეული ხევისთავის სასახლე თავიდანვე უბადრუკი სანახავია. ფაქტობრივად, ინტერიერი დიდად არც იცვლება იმისდა მიუხედავად, იქ თეიმურაზია პატრონი თუ ჯაყო. მხატვარ ჯემალ მირზაშვილის მხატვრულ გაფორმებაში უაღრესად გამარტივებულად, მიხეილ ჯავახიშვილის ტექსტის შეუსაბამოდ არის წარმოსახული როგორც ხევისთავების სამყოფელი, ასევე გლეხობის ცხოვრების ამსახველი გარემო. ერთსახოვანი და უინტერესოა მოქმედებისთვის შერჩეული ნატურა. ერთადერთი, რაც ნამდვილად საინტერესოა მხატვრების ნამუშევარში – ეს პერსონაჟების კოსტიუმებია, განსაკუთრებით მარგოს კოსტიუმები. ფილმის კოსტიუმების მხატვარი ეკა მაღალაშვილია. ფილმის დამდგმელმა ოპერატორმა გიორგი გერსამიამ სამოციანი წლების შავ-თეთრ ფილმში “მიხა” უაღრესად პოეტური გამოსახულება შექმნა. “ჯაყოს ხიზნებში” ნიჭიერი კინოოპერატორის გიორგი გერსამიას ნამუშევარი, რამდენიმე კადრის გარდა სრულიად უინტერესო და ერთსახოვანია. ნიჭიერებითაა აღბეჭდილი კომპოზიტორ დავით ევგენიძის შექმნილი ფილმის მუსიკალური დრამატურგია. ჯაყოს ხიზნების” ახალ ვერსიაში ყველაზე ღირებული მსახიობების მიერ შექმნილი სახეებია. კარგად შესრულებული ეს სახეები გამარტივებული კონცეფციის ფილმში მარტივი ადამიანური ვნებების ამსახველ პერსონაჟებად იქცნენ.

ფილმის შექმნაში მონაწილე ნიჭიერი ხელოვანების შემოქმედება რეჟისურით არ მთლიანდება და იმგვარ ფილმად არ იქცევა, როგორიც ჯავახიშვილს ეკადრება და როგორსაც ქართულ ფილმს დანატრებული მაყურებელი ელოდა. გასული საუკუნის პირველ ნახევარში ქართულმა მწერლობამ ათეისტური საზოგადოების გამოსაფხიზლებლად მოძღვრის ფუნქცია იტვირთა. მიხეილ ჯავახიშვილის ლიტერატურული ტექსტები შეიძლება შესანიშნავი სპექტაკლის, ფილმის ან სატელევიზიო ნაწარმოების შექმნის საფუძველი გახდეს, ოღონდ მწერლის საწინააღმდეგო სვლები, მისი კონცეფციის დამახინჯება და მრავალპლასტიანი პროზის გამარტივება გამომსახველ საშუალებებსაც პრიმიტიულს და შეუსაბამოს ხდის და აუდიოვიზუალურ ინტერპრეტაციას წარუმატებელს ხდის.

დასკვნა

სადისერტაციო ნაშრომში მიზნად დავისახეთ გამოგვეკვეთა ქართული პროზის ინტერპრეტაციის ძირითადი ასპექტები აუდიოვიზუალური ხელოვნებაში. სამეცნიერო კვლევა ხელოვნების სხვადასხვა დარგების სინთეზურობის შესაბამისად ინტერდისციპლინარული მეთოდით განხორციელდა და ერთ-ერთი პირველი ამგვარი მცდელობაა. სამეცნიერო კვლევის დროს ნაშრომში გაანალიზებულია პროზაული ნაწარმოებების აუდიოვიზუალურ ტექსტად ქცევის შესატყვისობის ხარისხი: თუ რამდენად და რა თვისებებით შეესაბამება მიხეილ ჯავახიშვილის ესა თუ ის მოთხრობა თუ რომანი აუდიოვიზუალურ ტექსტად ქცევას და რა მხატვრული საშუალებებია გამოყენებული ლიტერატურული ნაწარმოების სპექტაკლად თუ ფილმად ტრანსფორმაციის დროს. სადისერტაციო ნაშრომში გამოიკვეთა მრავალი საკითხი, რომელიც მნიშვნელოვანია სინთეზური ხელოვნების კვლევისას: უპირველეს ყოვლისა, ეს ეხება აუდიოვიზუალური ტექსტის კომპონენტების ერთ მთლიანობად სინთეზირების პრინციპებს სპექტაკლში, ფილმისა თუ ტელედადგმაში. ჩვენ შევეცადეთ ერთი ავტორის, ქართული ლიტერატურის

კლასიკოსის ნაწარმოებების ინტერპრეტაციის მცდელობების მაგალითზე დაგვედგინა ამ თანაფარდობაში თითოეული კომპონენტის როლი და შემოქმედებითი ბალანსი. არსებობს ზოგადი კანონზომიერებანი, რომლებიც განაპირობებენ ლიტერატურული ტექსტის წარმატებულ ტრანსფორმაციას სცენასა თუ ეკრანზე. ჩვენი სამეცნიერო ნაშრომი ერთი მწერლის ნაწარმოებების საფუძველზე ამ კანონზომიერებათა დადგენის მცდელობა და ანალიტიკურიშეფასებაა.

სამეცნიერო კვლევა გამოკვეთს მხატვრის როლს ინტერპრეტაციის პროცესში. რეჟისორისა და მხატვრის ნამუშევრების სინთეზით იქმნება ნიშანთა სისტემა, რომელიც სიმბოლოებად ფორმირდება და ისე მიეწოდება მაყურებელს. აუდიოვიზუალურ ხელოვნებაშიგამოკვეთილი მეტაფორები სწორედ რეჟისორისა და მხატვრის თანაშემოქმედების შედეგია. შემოქმედებითი ჯგუფის ეტაპობრივი მუშაობის პროცესში ზუსტად მიგნებულმა სახიერმა მეტაფორამ შეიძლება გააძლიეროს მწერლისეული ეპიზოდის ინტელექტუალური აღქმა. ამ მხრივ, მხატვრისა და რეჟისორის თანაშემოქმედებამ შესაძლოა უფრო გასაგები და ახლობელიც კი გახადოს პროზაული ნაწარმოები. ამრიგად, სამყაროს შეცნობა, აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებში შესაძლებელი ხდება როგორც მწერლისეული ლიტერატურული მეტაფორის, ასევე, მასთან ერთად, ვიზუალური მეტაფორის მეშვეობით.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლიტერატურული ნაწარმოები არა მხოლოდ სპექტაკლის ან ფილმის საფუძველი შეიძლება გახდეს, არამედ, ღირებული ინტერპრეტაციის შემთხვევაში, თავადაც აუდიოვიზუალურმა ნაწარმოებმა განაპირობოს ლიტერატურული ნაწარმოების უკეთ შეცნობა. მაშასადამე, მხატვრისა და რეჟისორის როლი მნიშვნელოვნად ზრდის ლიტერატურული ნაწარმოების მეტაფორული “სამყაროს გასაღების” ფუნქციას.

ცხადია, სამეცნიერო ნაშრომი ვერ შექმნის წარმატებული ინტერპრეტაციის ინსტრუქციას. რასაკვირველია, პირველ რიგში ავტორთა ნიჭიერებაა

განმსაზღვრელი ფაქტორი. თუმცა ნაშრომში იკვეთება გარკვეული მახასიათებლები, რომლებიც წარმატებულ ინტერპრეტაციას განაპირობებენ: როდესაც რეჟისორი, მხატვარი, ოპერატორი, ანუ აუდიოვიზუალური ნაწარმოების ავტორთა ჯგუფი მწერლის თანმხვედრ მოქალაქეობრივ და შემოქმედებით პოზიციაზეა, სათქმელის გამოსახატად ადეკვატური აუდიოვიზუალური ფორმაც იბადება. ნაშრომში განხილული წარმატებული ინტერპრეტაციები სწორედ ამ პრინციპითაა შექმნილი. ანალიზისას გამოიკვეთა ასევე ისიც, რომ აუდიოვიზუალური ნაწარმოებები წარუმატებელი ხდება მაშინ, როდესაც სინთეზური ხელოვნების შემქნელები მწერლის საწინააღმდეგო სვლებს აკეთებენ. მსგავსი შეცდომის თავიდან აცილება, სამომავლოდ, პროზის აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციის პროცესში გასათვალისწინებელი უნდა გახდეს.

სადისერტაციო ნაშრომის ყოველ თავში გაანალიზებულია სპექტაკლის თუ ფილმის შექმნის პერიოდის სოციალური და იდეოლოგიური ვითარება და კონკრეტული ნაწარმოების როლი იმ პერიოდის კულტურულ ცხოვრებაში. იქმნება სურათი, სადაც მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებების სათეატრო და კინო-ინტერპრეტაციები ეპოქალურ კონტექსტშია წარმოდგენილი. წარმოდგენილი ნაშრომი ისტორიულ-ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით ავლენს იმ მნიშვნელოვან, დამახასიათებელ მხარეებს, რომელთა დაცვაც აუცილებელია ზოგადად პროზის და კონკრეტულად მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებების ინტერპრეტაციის დროს. ჩვენი მიზანი იყო გვეჩვენებინა თითოეული კომპონენტის როლი და მნიშვნელობა, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები და მათი სინთეზირების შედეგი.

კვლევის შედეგი შეიძლება პრაქტიკულ საქმიანობაში გაითვალისწინონ დღევანდელმა ხელოვანებმა, რომლებიც მოთხრობის თუ რომანის ინტერპრეტაციას ჰკიდებენ ხელს, რათა შედეგი – სპექტაკლი თუ ფილმი – იმ მხატვრულ ღირებულებებს შეიცავდეს, რასაც კლასიკური პროზა.

სადისერტაციო ნაშრომის შინაარსი და ძირითადი დებულებები ასახულია ავტორის შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. ქართული კინოს ხიზანი, ლიტერატურა და ხელოვნება 3, 2010წ, გვ. 64-69
2. „ჯაყოს ხიზნების“ ინტერპრეტაციისათვის, ლიტერატურა და ხელოვნება 11, 2010წ, გვ. 47-49;
3. Metaphor Variations in TV Theatre, Cultur & Philisophy, 2010, pp.158-164;
4. კვაჭი კვაჭანტირაძის 70-იანი წლების ინტერპრეტაცია, ლიტერატურა და ხელოვნება 2, 2011წ. გვ. 62-67;
5. კლასიკური პროზის ინტერპრეტაციის საკითხისათვის, თეატრი და ცხოვრება 6, 2011წ, გვ. 45-48;
6. მიხეილ ჯავახიშვილის თხზულებათა აუდიოვიზუალური ინტერპრეტაციები“ სჯანი 12, 2011წ, გვ.226-236;
7. „ჯაყოს ხიზნების“ ვიზუალური ინტერპრეტაცია, აკადემია 2, 2011, გვ.75-82;
8. Metaphor Variation in TV Theater, 2nd INTENATIONAL SYMPOSIUM OF GEORGIAN CULTURE, TBILISI 2011, pp. 162-165.

